

Մարդս :

Մարդուս փափագները այնչափ կը բազմանան որչափ կը ջանայ զանոնք յագեցնելու : Իւրաքանչիւր քայլն որ կ'առնու՝ աչքերը նոր առարկայ մը կը տեսնան , որ մինչև այն ատեն չէր տեսած , և հազիւ թէ կը տեսնայ՝ մէկէն սիրտը անոր կը կապի : Ուր կը լմննայ պէտքը՝ հոն նորէն կը սկսի . և հազիւ թէ կը ստանանք բնութեան բոլոր պահանջը , նորէն շինծու ախորժներ մեզի կը յարուցանենք :

Մէկմէկու յաջորդող ազգաց պատմութիւնը այս է . մարդկային ուշադրութիւնը նոր առարկաներով կը գրաւուի . անոր կիրքերը նոր խորամանկութիւններով կը յուզուին . աշխարհիս տեսարանին վրայ նոր դերասաններ երևան կ'ելեն , և քիչ ժամանակի մէջ նոր աշխարհ մը չորս դին կը տեսնուի . նոր պաշտօնեայք աշխարհքիս վարչութեան սանձերը ձեռք կը բերեն , և նոր դատաւորք արդարութեան գահը կը բազմին :

Իմաստնոյ մը և յիմարի մը մէջ եղած տարբերութիւնն այս է . իմաստունն իր անձնական արդեամբքը կը ջանայ ինքզինքը փառաւորելու , յիմարը կ'աշխատի ապարդիւն փառաւորութեամբ ուրիշներուն յաղթելու : Իմաստունը հոգ կը տանի իր անձին պակասը լեցնելու . յիմարը իր առատաբար ունեցածը կը հոգայ : Իմաստունը ինքզինքը երջանիկ կը զգայ երբ իր անձնական հաւանութիւնը արժանի կը դատէ ինքզինքը . յիմարը՝ երբ օտարաց ծափահարութիւնը կրնայ գողնալ :

Պէտքը չէ ո և իցէ մարդը՝ նմանելու օրինակ առնուլ մեզի . վասն զի լաւագոյն մարդն ալ իր պակասութիւնները ունի , որ անզգալի կերպով մերը կ'ըլլան մեր ունեցածներուն վրայ յաւելնալով : Մի հաւատար անոր որ ամեն բան կը գովէ . ևս առաւել անոր , որ ամեն բան կը պախարակէ , և ամենէն աւելի անոր որ ամենայն բանի անտարբեր է :

Այս կերպով աշխարհքս կը հիննայ : Հանդերձ որ այլևայլ ընկերական աստիճանք կան , հանդերձ որ այլևայլ վիճակի մարդիկ կան , 'ի վերայ այսր ամենայնի ազգ մը կ'անցնի և ազգ մը անոր տեղ կը յաջորդէ : Աշխարհքս մնտտի է և անհաստատ . կեանքը դիւրասահ է և վաղանցուկ : Ե՞րբ մարդիկ անոր ճշգրիտ գաղափար մը ունենալու կարող պիտոր ըլլան : Ե՞րբ իրենց եղբարց թշուառութիւններէն խրատուելով՝ կարող պիտոր ըլլան մարդասէր ըլլալու . երբ իրենց անձնականոչնութիւնը հասկնալով կարող պիտոր ըլլան իմաստուն ըլլալու և ինքզինքնին չափի մէջ բռնելու :

ԲԱՆԱԼԻՔ

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՒՈՒԹԻՑ

(Տես երես 189)

248 Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ երբեմն կայծակը չէնքերը կործանելու ոյժ կ'ունենայ : — Կայծակը կը զարնուի շինուածքին ամենէն բարձր կէտերուն , ինչպէս են ծխահանք և զանգակատունք , և անկէց կը զարնուի շէնքին միջի երկաթէ կապերուն և բանալիններուն վրայ . և երբ իր անցքին վրայ արգելք մը գտնէ՝ կը կտորէ ճամբայ բանալու համար . քարերը և աղիւսները՝ որ չէնքերուն մէջ երկաթէ կապերուն միջոց կը գտուին՝ կը ջարգուին և կը քայքային :

249 Ինչո՞ւ համար կայծակը տեղէ տեղ կը նետուի , փոխանակ ուղիղ գիծով մը վազելու : — Վասն զի միշտ կ'ընտրէ իր ընթացքին մէջ լաւագոյն հաղորդիչները , և անոնց հասնելու համար աջ ու ձախ կը դառնայ :

250 Մրրկի ժամանակ տան մը որ մասին մէջ կենալը վտանգաւոր է : — Այն մասերուն մէջ որ տանիքին հետ հաղորդակցութիւն ունին հաղորդիչ նիւթերու շարունակ գծով , որք ուղղակի գետնին վրայ չեն հասնիր . օրինակի համար կրակարանին մօտ :

251 Ինչո՞ւ համար կրակարանը չի կըրնար զկայծակը ինչուան գետին հասցընել : — Վասն զի ձեւացած է քարի կամ մարմարիոնի կտորներով , որոնք հաղորդական կարողութիւն չունին :

252 Կայծակը կըրնայ ցատքել կրակարանէն մէկու վրայ որ հոն մօտ գտուի : —

Այս բանս կը հանդիպի՝ եթէ կայծակը կարենայ այն միջոցով գտնալ աւելի ուղիղ անցք մը դէպ ՚ի հաղորդական նիւթի մը:

255 Ինչո՞ւ համար մրրկի ժամանակ զանգակ մը զարնելը վտանգաւոր է: — Վասն զի այն մետաղէ թելերը որ մարդը զանգակին հետ կը հաղորդակցեն՝ աղէկ հաղորդիչներ են, և կայծակը հետեւելով այն չուաններուն՝ կըրնայ անցնիլ ձեռքին վրայ և զայն վիրաւորել:

254 Ինչո՞ւ համար մրրկի ժամանակ պատահանի մը նիզիկ վրայ կոթընիլը վտանգաւոր է: — Վասն զի այն երկաթէ կապը ամենալաւ հաղորդիչ է. ելեքտրական հեղուկը կըրնայ չըջիլ երկաթէ ձողին վրայ և կոթընող անձը վիրաւորել:

255 Ինչո՞ւ համար կայծակի ժամանակ սենեկի մը մէջտեղը նուազ վտանգաւոր է: — Վասն զի եթէ կայծակը տան մը զարնէ՝ կ'ինջնայ կամ ծխահանէն վար և կամ պատերէն. ուրեմն որչափ որ մէկը հեռու ըլլայ անոնցմէ՝ այնչափ աւելի ապահով կ'ըլլայ:

256 Վտանգաւոր է մրրկի ատեն երկաթէ շինուած տան մը մէջ կենալ: — Ոչ. վասն զի մետաղէ պատերը ինչուան գետին աղէկ կ'առաջնորդեն կայծակին, առանց վտանգ պատճառելու:

257 Մէկն որ մրրկի ատեն տունէն դուրս գտուի, որ տեղ կըրնայ աւելի ապահով կենալ: — Մեծ ծառէ մը ճ կամ ճ մեղր հեռու, նոյնպէս բարձր շէնքերէ և գետերէ ալ հեռու:

258 Ինչո՞ւ համար այսչափ միջոց մը ծառէն հեռու ըլլալը ապահով է: — Որովհետեւ կայծակը զանիկայ ընտրելով հաղորդիչ, ուղղակի երկիր կը հասնի, և ութ մեղր հեռաւորութիւնը բաւական միջոց մ'է չ'ախնալու որ կայծակը ցատքելով զարնէ զմարդ:

259 Երբ օդը ծանրացեալ ըլլայ ելեքտրականութեամբ՝ չոր թէ թաց ըլլալը աւելի լաւ է: — Թաց ըլլալը լաւագոյն է. օրինակի համար, բաց դաշտի մէջ եղողը պէտք է միայնակ մնայ, ծառերէն հեռու, և յանձն առնու անձրեւէն թրջուիլ:

260 Ինչո՞ւ համար այսպէս պէտք է ընել: — Որովհետեւ ջուրէն թրջուած զգեստները աղէկ հաղորդիչ են, և կայծակը կը սահի անոնց վրայէն առանց մարմնոյն դաչելու:

(Զգեստները իրենցմէ գէշ հաղորդիչ են, բայց ջուրը, շոգին և բոլոր հեղուկները՝ կ'էլեքտրականութեան աղէկ կ'առաջնորդեն):

261 Որո՞նք աւելի վտանգի մէջ են կայծակէն զարնուելու, քաղաքացիք թէ գեղացիք: — Այս վերջինները: Եւրոպայի քաղաքացի մէջ կայծակէն շատ քիչ վտանգ եղած է, մինչդեռ դիտուած է որ գեղերու մէջ կայծակէն պատճառած հրդեհները և մեռելները յաճախ կը պատահին:

262 Վախկոտ անձ մը կայծակէն փախչելու համար ինչ լաւագոյն տեղ պէտք է ընտրէ: — Պէտք է անկողինը սենեկին մէջ տեղ դնէ և պառկի, ինքզինքը Աստուծոյ յանձնելով, որովհետեւ ինքը ըսաւ, « Չկայ ձեր գլխուն վրայ մազ մը որ համրուած չըլլայ »:

Դ. կայծակի շիմիական ազդեցութիւնները: — կողմնացոյց:

263 Եթէ մրրկի ժամանակ շատ ելեքտրականութիւն թօթափի, արգեօք մթնոլորտին մէջ մասնաւոր հոտ մը կ'ըլլայ: — Այո, օդուն մէջ ծաւալեալ հոտը շատ զգալի կ'ըլլայ, երբեմն կը նմանի ծծումբի և երբեմն ալ ֆոսֆորի:

264. Ինչ բանէ առաջ կու գայ այս հոտը: — Կայծակէն, որ նախ կը քակտէ կը ցրուէ այս գոյացութիւնները (ծծումբ, ֆոսֆոր) որ սիւռած են օդուն մէջ: — Բ. կը քայքայէ գործարանաւոր նիւթերը բուսեղինաց և կենդանեաց, որք միշտ և առատ կը թափառին օդուն մէջ, մանաւանդ երկայն երաշտէ (չորութենէ) մը վերջը:

265 Փայլակներն ալ կ'ազդեն օդուն քիմիական ազդեցութիւն մը: — Այո. երբեմն իրենք կը բաղադրեն թթուածինը բորակային հետ օդուն մէջ, ուսկից առաջ կու գան մանր մասուներ բորակային թթուի (Վիպիկ զերմանացի երեւելի տարրալոյծն՝ զանազան մրրկի ատեն 75 անգամ եկած անձրեւները բաղալուծելով՝ 17ին մէջ գտաւ բորակային թթուտ):

266 Ինչ է բորակային քրոնոտուն: — Է հեղուկ նիւթ մը, սաստիկ կծու, անգոյն կամ թեթեւ մը գեղնագոյն, որ առաջ կու գայ ՚ի բաղադրութենէ թթուածնի և բորակածնի կամ ազօդի, և միշտ ջրոյ քանակութիւն մը կ'ունենայ հետը:

267 Ինչէն կը գոյանան թթուածինն և բորակածինն՝ զոր փայլակն կը փոխէ ՚ի բորակային (կամ ազօդային) թթուուտ: — Օդը բաղադրուած է ՚ի թթուածնէ և բորակածնէ մեքենապէս իրարու հետ խառնուած. փայլակին կայծն այս խառնուրդէն անցնելով կը փոխէ իրական քիմիական բաղադրութեան մը:

(Օդը կազմուած է բուն թթուածին և ազօդ

կազմերով, բայց ասոնց հետ կայ քիչ մ'ալ անհայտիկ քրտոստ, ջրային շոգի, և աւելի նուազ մասեր ուրիշ կազմերու՝ որ բուսային և կենդանային մարմնոց լուծմանէն կը ծագին) :

268 Ի՞նչ տարբերութիւն կայ քիմիական բաղադրարեան և մեքենական խառնուրդի մէջ : — Առջինին մէջ միացեալ մարմնոց յատկութիւնները կը փոխուին, մէկալին մէջ անփոփոխ կը մնան :

(Որինակի համար. եթէ զանազան տեսակ աւազներ շրջի մը մէջ դրած շարժես, կը խառնուին մեքենայէս. իսկ չմարած կրի վրայ թափուած ջուրը՝ քիմիական բաղադրուի մը կը դառնայ. անանկ որ պարզ մեքենական միջոցով առաջին խառնուրդը դարձեալ կրնաս զատել, բայց կրրին և ջրին խառնուրդը ալ չի զատուիր. տարբութիւնը զանոնք կը յեղափոխէ. քիմիական ներգործիչք միայն կըրնան զանոնք նորէն զատել) :

Կը շարունակուի :

ՀԵՏԱՒՐՔՐԱԿԱՆՔ

ՆԻՆԱ ՄԱՐԱԶԱԽՑԸ

— Ամուս 14ին Փաղղիոյ հեռագիրք նոր կորուստ մը գուժեցին իրենց զինուորական ցուցակին մէջ. Նիէլ Մարաջախար իր մահկանացու կեանքը կիքեց ՚ի Բարիզ, որուն կենաց ընթացքին յառաջագիմուծիւնը առ ժամս համառօս մը կը նշանակէր :

— Մնեալ էր ՚ի Միւրէ 1802ին հոկտեմբերի 4ին : 1821ին Բագմարուեստից դպրոցը մտաւ և 1823ին Մէջի Յարմարութեան դպրոցը :

— 1828ին զինուորական ճարտարապետութեան տեղակալ ըլլալով և հրամանատար ՚ի 1831ին, յաջորդ տարին նաւեց դէպ Ալճերի, ուր և Կոստանդինայի առմանը մէջ իր ցցուցած կարճութեան և ճարտարութեանը պատճառաւ, պատերազմի պաշտօնէին խնդակցութիւնը ընդունելու արժանի եղաւ և միանգամայն գնդապետի աստիճան :

— 1842ին տեղակալ հազարապետ անուանուելով, և 1846ին հազարապետ, 1849ին Հռովմայ արշաւանաց ժամանակ ինքն ալ զրկուեցաւ իբր զլուս զինուորական ճարտարապետութեան

սպայտիւտին. և այս պաշտօնից գործադրութեամբն ըրած ծառայութիւններն այն աստիճանի փառաւոր ելք ունեցան, որ երկու ամիս ետքը բարձրացաւ ՚ի զօրագլխութիւն խմբի : Այլ և Հռովմ քաղաքին բանալիները Սրբազան Քահաճնայապետին տանելու գործը իրեն յանձնուեցաւ :

— Փաղղիա դառնալով պատերազմական ճարտարապետութեան վարչութիւնը իրեն յանձնուեցաւ. և մի և նոյն ժամանակ պատերազմական ճարտարապետութեան և պատնըչից Բարձրագոյն ժողովոց մէջ մտաւ, և անուանեցաւ խորհրդական տերութեան արտաքոյ կարգի :

— 1853ին Ապրիլի 30ին բարձրացաւ ՚ի զօրավարութիւն խմբի :

— Երբոր Ռուսիոյ դէմ պատերազմ հրատարակեցաւ, ինքն ալ գործակից եղաւ Պալտիկ ծովուն կողմէն արշաւող բանակին, հրամանատար ըլլալով ճարտարապետական Գնդին ՚ի պաշարուն Պոմարսուստի. որուն առմանը մէջ ընտիր հանդիսանալով յայտնի փայլեցան իր զինուորական ոգւոյն յատկութիւնները :

— 1854ին Յունուար ամսուն մէջ, կայսրը իրեն պատերազմի օգնական անուանեց զինքը, և զրկեց Խրիմ, որ բանակին ճգրիտ վեճակին տեղեկացնէ զինքը :

— Երեք ամիս ետքը զլուս ընտրուեցաւ Արևելեան բանակին զինուորական ճարտարապետութեան, որով առաջնորդեց Սեւաստաբոլի բախման աշխատութեանց :

— Իսկ Մալաթիի յարձակմամբը (1855ին սեպտեմբերի 18ին) պատուեցաւ լէգէոնի մեծախաչ նշանով :

— 1855ին սինկղիսոս անուանեցաւ :

— 1858ին Կայսրը իրեն յանձնեց խնդրել վաւերաբարձիկտոր շմամուէլութագաւորէն զհարանութիւն իշխանուհւոյն Կրօզիտեայ ընդ իշխանին Նաբոլէոնի :

— Իսկ այն փառացի մասն որ ունեցաւ իբրև հրամանատար բանակին չորրորդ գնդին Խտալիոյ պատերազմին ժամանակ և մասնաւորապէս Սոլֆերինոյի յաղթութեանը մէջ՝ ծանօթ է ամենուն : Կայսրը այն առթով պատերազմի դաշտին վերայ զինքը Մարաջախա Փաղղիոյ անուանեց :

— 1867ին Յունուարի 20ին, իբրև պաշտօնեայ պատերազմի յաջորդեր էր Ռանտոն Մարաջախտին, և այս գործոյն պաշտօնին մէջ ցցուցած գործունէութիւնը և անձնուրացութիւնը անկարելի է որ մոռցուին. անանկ որ կրնայ զուրջուիլ Մարաջախտին համար թէ խրամատին վերայ մեռաւ :

— Մարաջախտն Նիէլ էր անգամ վերին Կարոնայի ընդհանուր ժողովոյն : Իրեն շառաւիղ զաւակ մը թողուց, որ արդ աշակերտ է սպայակոյտին :